

LIIGA SUURED KINGAD

OTT KARULIN

Ma pole käinud ühelgi varasemal kooliteatrite festivalil ning seegi kord osalesin konkreetsest tagamõttest tõugatuna. Olen veendumusel, et Eesti teatrites on enim puudu noortele suunatud teatrist, ja nii läksingi vabariiklikule kooliteatrite juubelifestivalile (traditsiooni algusest möödus aprillis kakskümmend viis aastat) lootusega näha, mida noored t e g e l i k u l t teatris teha ja seega ka teatris näha tahavad. Olin üsna kindel, et see erineb professionaalse teatri pakutavast, ja lisasin oma mõttekäigule ka küsimuse: miks riigiteatrid seda ei paku? Vaadanud kolme päeva jooksul ära üheksateist lavastust, mis vabariiklikule festivalile eelvoorude kaudu välja valitud, peaksin aga nagu tunnistama, et olukord eesti professionaalses teatris on vägagi hea, sest suur osa noori ei tahagi teatrit omaenda teemadel, vaid naudib hoopis klassikalavastusi. Või on peamised nautijad ikkagi näiteringide juhendajad?

Väga laia pintsli kasutades võiks nähtud lavastused jagada kolme rühma. Esimesse kuuluvad n-ö klassiõhtuteatrid, mille eesmärk on koos pulli teha, end ise nautida, püüdnud luua teatri-sündmust. Neid on vaieldamatult lõbus teha ja teistel koolikaaslastel ka lõbus vaadata ja nii ei kortsuta keegi kulmu, kui mõnel tegelasel laval naer peale tikub. Neist lavastustest ma siin artiklis pikemalt ei räägi. Teise, kõige suurema rühma (mööndustega liigitan siia kaks-

teist üheksateistkümnest nähtud lavastusest) moodustavadki lavastused, mida tinglikult võiks nimetada klassika töötlusteks. Kusjuures klassika ei pruugi tähendada ainult ajaproovile vastu pidanud tekste, nagu kavas olnud „Klaasist loomaaed“, „Mao tee kalju peal“, „Kivist külaline“, „Punased purjed“ kui ka Noor-Eesti-aegsete luuletajate tekstidel põhinev lavastus, vaid ka tänapäeva dramaturgiat (omamoodi meeldiv, et esindatud olid nii Urmas Lennuk kui Andrus Kivirähk). Viimase, kolmanda rühma moodustab aga minu otsitud noorte teater, kus lavastus pole üles ehitatud valmistekstile, vaid tegijate jaoks olulistele teemadele, mida küll võib toetada mingi tuntud tekst, aga ilmtingimata ei pea. Siin saan loetleda vaid kolm lavastust: Rakvere Linna-noorte Näitetrupi „Kõrr-kõrr“, Eve Stuudio „teatrikamba“ „Kui vana sa oled?“ ning parima lavastuse tiitliga pärjatud Rakvere Gümnaasiumi Teatriansambli „Tosinakesi“. Neist tuleb pikemalt juttu lõpupoole.

Kärpimise kunst

Olen püüdnud leida vastust küsimusele, miks juhendajad valivad oma noortele materjale, mis neile ilmselgelt üle jõu käivad. Ainus vähegi mõistlik vastus on ilmselt tahe viia oma õpilased kohe dramaturgia kroonijuvelide juurde ja panna nad klassikat armastama. Iseenesest on eesmärk üllas, aga siin on

kaks tihti ületamatut probleemi. Esiteks kärpimine. Kooliteatri etendus, mis kestab tugevalt üle tunni, väsitab nii publiku saalis kui näitlejad laval lihtsalt ära. Seetõttu on kärpimine möödapääsmatu. Kahjuks aga läksid nii mõnegi lavastuse puhul käärیده alla peale teksti ka lugu edasiviivad sündmused ja isegi tegelaste motiivid, või siis oli kõik nii kokku surutud, et muidu tõsine lugu muutus oma ülekuhjatuse ja kiirustamisega naljakaks (poole tunniga ühe pere naiste ja võlguandja mehe lugu, mis pealegi mitme põlvkonna jooksul aset leiab, ikka ära ei räägi). Oli ka positiivseid näiteid, nagu Pärnu Kunstide Maja Noorteteatri „Klaasist loomaaed“, kus põhilugu oli olemas, tegelaste motiivid ja areng selged ja kus millestki enamast oskasid puudust tunda vaid tekstiga hästi kursis olevad vaatajad. Siit aga teine takistus: ükskõik kui hästi ja usutavalt noornäitleja ka ei mängi, suuresti erineva vanuse ja elukogemusega tegelase edasiandmisel jääb ta hätta; nii käivadki lavalt läbi vana kapten, elus pettunud vanatüdruk, kehaga renti tasunud ema jne, kõigil n-õmitu numbrit suuremad kingad järel lohisemas. Kui näitleja laval ei mõista või ei usu seda, mida ta ütleb, siis miks peaks seda tegema vaataja saalis?

Ma ei taha öelda, et klassika tuleks eelneva tõttu kooliteatrite festivalil tabuks kuulutada, sest samal festivalil leidis ka õnnestunud näiteid, kuidas noored ja klassika nii kokku viia, et laval näidatav ka usutav oleks. Tallinna 32. keskkooli Tunderakk pani oma lavastuse „Valentinipäev“ kokku Shakespeare'i armastusdialoogidest, kus laval muu hulgas tegelased „Romeost ja Juliast“, „Othellost“, „Suveöö unenäost“, aga kus ei püütudki rääkida ära kõigi näidendite lugusid, vaid keskenduti konkreetsetele armastusavaldustele, võrgutamismängudele, petmiskahtlustele, mis on kõik tuttavad igapähele. Kahjuks ei pääsenud lavastus valitud kitsas

mängukohas mõjule ja viimasesse ritta ei jõudnud ka osa teksti, mistõttu tervikut ei tekkinud. Festivali *grand prix'* võitnud Tallinna Vanalinna Hariduskolleegeiumi lavakava Anton Tšehhovi ja vene romansside ainetel oli üles ehitatud galaõhtuna: „Me siin valmistasime eksamiks mõned katkendid ette ja nüüd siis näitame neid teile ka,“ tutvustab usin konferansjee etenduse alguses mängureegleid. Nii võetakse taas ära ootus näha lõpuni viimistletud Tšehhovi lugusid ning vaataja näeb laval just seda, mis seal ka tegelikult on: noored näitlejad püüavad mõista ja edasi anda Tšehhovit, see ongi kogu pretensioon. Kõigele lisaks kohmetu, kuid agar õhtujuht oma naeru esilekutsuvate kommentaaridega, ja terviklik lavastus ongi olemas. Mõlema lavastuse puhul oli küll lähtutud klassikalisest tekstist, kuid kirjapandu tõmmati üsna kohe troonilt alla ja integreeriti muude väljendusvahendite hulka.

Enne veel, kui kolmanda rühmani jõuan, peatuksin korra nähtud venekeelsel kooliteatril. Kavas oli Narva Laste Loomemaja teatri 16 tuba „Kaks päikest“, mis sai samuti laureaadi tiitli, ning Rakvere Vene Gümnaasiumi „Läbipaistev naine“. Eelkõige oli huvitav „Kaks päikest“ oma poliitilisusega, tegeldes oma ja võõra teemaga: eelistada pigem ühte omadest, isegi kui see peksab ja vägistab, kui et minna võõraga ja sattuda omade seas põlu alla. Sealjuures polnud paralleel eestlaste ja venelaste olukorraga kallutatud kummagi poole süüdistuseks, kuni etenduse eelviimase minutini oli see üldse varjatud. Siis tuli aga lavale tüdruk mikrofoniga ja ütles meile kõigile, et nii ei tohi teha, mis mõjus põhimõtteliselt samamoodi, kui Leonardo da Vinci oleks „Mona Lisa“ parema silmapaistvuse nimel punase lakiga üle tõmmanud – hakkab küll kaugemalt silma, aga maali enda detailid lähevad kaduma. Lisaks „Kahele päikesele“

oli kavas veel kaks poliitikaga tegelevat lavastust, kuid need olid mõlemad pilavormis, parodeeriti presidenti ja räägiti eurobürokraatiast, kuid ühtki järeldust ega üldistust ei tehtud.

Hambad puhtaks

Olengi jõudnud lavastuste juurde, mida eespool tõeliseks noorteteatriks nimetasin ja mis nüüd hädasti defineerimist vajab. Teema valikust juba rääkisin: ei ole mõtet sundida noori tegelema maailma suurte küsimustega, eetika ja ebaõiglusega, kui neil endil on piisavalt ülisuuri probleeme, mida pole vist mõtet hakata siinkohal üles lugema – keegi pole sündinud täiskasvanuks. Kõigis kolmes lavastuses oli tunda laval olevate noorte kaasamist loomeprotsessi. Kuigi „Tosinakesi“ põhines Paul Reiseri tekstil, kõlas see laval justkui noorte endi dialoog, milleni nad oleksid võinud jõuda ka algteksti lugemata. Kaks ülejäänud lavastust, „Kõrr-kõrr“ ja „Kui vana sa oled?“, heitsid teksti praktiliselt kõrvale ja otsisid väljendust kehalisest tegevusest, olles omamoodi etüüdikogumikud. Etüüd on ühelt poolt suurepärane väljendusvahend, mis laseb noortel näitlejatel olulistel teemadel rääkida täpselt nii avameelselt, nagu nad selleks valmis on, ning samas jõuab selle kaudu lavale kordumatu teatrikeel, mis on ainult lavalolijate endi nägu. Just sellest võib tekkida ka probleem, et vaataja jääb liiga üksi, kui talle ei anta alustuseks „häält“ kätte, vastasel juhul võib vastuvõtja loobudagi üritamast. Pean tunnistama, et ma väga ei tahagi siinkohal lahti seletada, mis minu arvates neis kahes lavastuses toimus, ja seda mitte kartusest eksida, sest etendus pole mitte lavastaja nägemus, ta sünnib kordumatuna just vaataja peas, vaid soovist mitte kellegi teise arvamust kummutada. Ühe ühise kujundi tooks aga küll välja – hammaste pesemise. Seda kasutati mõlemas lavastuses ja suuresti sama

tähendusega: kui pealesurutud rutiini sümbol (kelle ema ei oleks igal õhtul korrutanud: „kas hambad on pestud?“). Eks ta tõsi ole, et kui keegi sulle seda enam meelde tuletama ei pea, oled ära teeninud usalduse olla täiskasvanud. Kusjuures küsimus on just nimelt selles, kas keegi peab seda sulle ütleva või suudad sa ise meeles pidada; see ei käi ainult hammaste pesemise, vaid ka kõige muu kohta. Mõnikord ongi nii, et kui keegi sult küsib, kui vana sa oled, tahaksid öelda „viiene“, sest just nii sa end tunned.

Seega jäid nähtud üheksateistkümnest lavastusest meelde just need, kus oli tunda noorte endi kaasamist loomeprotsessi – olgugi et neid oli vaid neli –, sest tegemist on ikkagi kooliteatriga, mitte juhendajatevahelise mõõduvõtuga. Loodetavasti näeb järgmisel aastal selliseid lavastusi juba rohkem. Ma mõistan juhendajate tahet klassika noorteni viia, aga uskuge mind, kui lavalt kostab „öö on pehme ja soe nagu värskest lüpstud piim“, siis ajab see saalisolijad naerma ja eelkõige seetõttu, et juba lause ütlejale endale tundub selline sõnastus veider. Kui te mind ei usu, siis uskuge publikut, kes kostitas kõige valjema aplausiga just Tšehhovi lavakava ja „Tosinakesi“ truppi (teine laureaata, Narva Loomemaja, pidi kahjuks mängima pooltühjale saalile, sest vene keele oskajaid enamaks ei jätkunud).

PEETER KARD**2. VII 1940 – 4. IV 2006**

Mul ei ole konkreetseid eeskujusid olnud, jupike siit, jupike sealt. Aga üle mu isapoolse vanaisa ei saa keegi. Ta oli vene aadlik, tulnud Peterburist punase revolutsiooni eest Eesti Vabariigi kaitsva tiiva alla. Kui Pjotr Aleksejevitš Šmakov naeratas, siis läks tuba valgeks. Ta rääkis vanaemaga prantsuse keeles, kui mina ei tohtinud aru saada. Oma tuttavatega suhtles ta inglise keeles, minu vennaga saksa keeles, mulle luges ja tõlkis Puškinit, ladina keelt. Isa lasti mul maha, ema saadeti Siberisse, vend arreteeriti. Siis elasin ühe aasta vanaisaga kahekesi: ta oli tõeline intelligent, kõrge hariduse ja haritusega. Mul on kohutavalt kahju, et ma sain seda Kinderstube't ainult ühe aasta, aga ma vähemalt tean, mis see on.

Eesti Naine 1998, nr 2.